

Legendele românilor

Legenda este o creație specifică folclorului literar, transmisă în special pe cale orală, e scrisă în proză sau în versuri și conține elemente fantastice sau miraculoase prin care se explică geneza (nașterea, formarea) unui lucru, a unei ființe, caracterul aparte al unui eveniment (istoric), al unui erou (mitic) sau al unui fenomen. Legende au fost un bogat izvor de inspirație pentru literatura cultă din diverse epoci. Legenda este o creație populară sau cultă.

„Legende sau basmele românilor” este o colecție în câteva volume, de folclor românesc, publicată prima dată în 1872 de către Petre Ispirescu. *„Poveștile adunate din gura poporului”* de Petre Ispirescu, i-au adus faimă în epoca sa: Bogdan Petriceicu Hașdeu (un scriitor important al literaturii române) semna prefața primului volum din 1872, Vasile Alecsandri îl elogia (lauda, preamărea) în 1882, învățatul ceh Jan Urban Jarník îi solicita colaborarea și îl încuraja în munca sa de culegere a folclorului. Cronicarul Ion Neculce a fost printre primii scriitori de legende în literatura română, el a scris importanta operă *„O samă de cuvinte”*, prin care a reînviat evenimentele istorice povestindu-le într-un stil original cu aer de legendă.

De la aspectul istoric, legende și-au diversificat aria tematică, astfel încât se pot clasifica în:

- **Legende etiologice**, care oferă o explicație imaginară cu privire la cauzele lucrurilor (floră, faună, univers).
- **Legende istorice** prezentând fabulos diferite evenimente istorice.
- **Legende religioase** ce propun varianta artistică, ficțională a cârților sfinte.

Legende au o întindere medie, iar prin acțiunea lor își propun să aducă o explicație imaginară a unor aspecte ale realității. Personajele din legendă au puteri supranaturale, noțiunile de timp și spațiu nu sunt bine precizate, toate acestea o apropie foarte mult de basm.

Sentimentul de comuniune (legătură puternică, unire strânsă) a omului cu natura apare frecvent în literatura română, acesta este întâlnit foarte des și în legende etiologice.

Autori cunoscuți ai literaturii române s-au inspirat din legendele populare, dintre aceștia amintim: Vasile Alecsandri care a scris „*Legenda lăcrămioarei*”, „*Legenda ciocârliei*”, D. Bolintineanu, acesta este autorul ciclului „*Legende istorice*”, continuator fidel al lui Neculce și George Coșbuc, el a scris „*Legenda albinei*”, „*Legenda trandafirilor*”.

Legende românilor vorbesc despre conștiința colectivă, despre evenimentele care i-au marcat pozitiv existența în timp, dar și despre personalitățile care, prin jertfa lor, au asigurat dăinuirea neamului nostru de-a lungul istoriei.

Opera „*Dan, căpitan de plai*” este o operă epică, încadrându-se ca specie în categoria poemelor eroice, având un caracter legendar, în care se împletește istoria cu folclorul, realitatea cu fantasticul. Personajul Dan întruchipează sentimentul de patriotism ce zace de secole în inima fiecărui român. Fiind un adevărat patriot, Vasile Alecsandri a știut să scoată în evidență spiritul de patriotism al poporului român prin personajele pozitive: Dan, un bătrân luptător ce locuiește departe în stânci „*ca șoimul singuratic*”, Ursan, om aspru „*pletos ca zimbrul, cu pieptul gros și lat*”.

Legenda rândunicăi

culeasă de Vasile Alecsandri

Rândunică, rândunea
Ce bați la fereastra mea?
Du-te-ți pune rochița,
Că te arde arșița,
Te suflă vântoaiele
Și te udă ploaiele.
Mergi în câmpul înverzit,
Că rochița a-nflorit
Și o calcă turmele
Și o pasc oițele.
(*Cântec poporal*)

I

Când se nascu pe lume voioasa Rândunică,
Ea nu avea făptură ș-aripi de păsărică,
Fiind al cununiei rod dulce, dezmiardat,
Copilă drăgălașă de mare împărat.
Dar fost-a o minune frumoasă, zâmbitoare,
Sosită printre oasneni ca zâmbetul de soare,
O gingașă comoară formată din senin,
Din raze, din parfumuri, din albul unui crin,
Și maica sa duioasă, privind-o, se temea
Să nu dispară-n aer sub forma de o stea.

O zână coborâtă din zodia cerească
Veni să o descânte, s-o legene, s-o crească,
Să-i deie farmec dulce, podoabe, scumpe daruri,
S-o apere-n viață de-a zilelor amaruri.
Ea-i puse-o scăldătoare cu apă ne-ncepută,
De ploaie neatinsă, de soare nevăzută,
Și-n apa încălzită cu lemn mirositor
O trestie, un fagur ș-o floare de bujor,
Menind prin șoapte blânde copila să devie
Nălțuță, mlădioasă ca trestia verzie,
La grai ca mierea dulce, la chip fermecătoare
Și ca bujorul mândru de ochi atrăgătoare.
Apoi zâna-i aduse o dalbă de rochiță,
Din raze vii țesută, cu stele prin alțiță,
Și-i zise: „De-ți e gândul să ai parte de bine,

Rochița niciodată să n-o scoți de pe tine,
Și cât vei fi al lumii frumos, iubit odor,
Să fugi în lumea-ntreagă de-al luncii zburător,
Căci el țintește ochii și dorurile sale
Pe oricare funtă cu forme virginale,
Pe dalbele copile, a dragostei comori,
Ce-s jumătate fete și jumătate flori,
Pe zânele născute în atmosfera caldă,
Ce sub văpaia lunii în lacuri lin se scaldă,
Și chiar pe luna plină de o lumină moale,
Ce-atinge iarba verde cu albele ei poale”.

II

Copila descântată de zâna ei cea bună
Creștea-ntr-o ziuă numai cât alta într-o lună,
Ș-a sale brățișoare, ș-a sale mici picioare
Aveau, fiind în leagăn, mișcări de aripioare;
Iar când ieși din cuibul în care înflorise
Ca roza dintr-un mugur cu foile deschise,
Când umbra sa viaie, plutind sub cer senin,
Putea să se măsoare pe umbra unui crin,
Mult îi plăcea copilei s-alunge rândunele
Ce lunecau prin aer și o chemau la ele,
S-alerge pe sub bolta bătrânilor arini,
Cercând să prindă-n iarbă a razelor lumini,
Să fugă rătăcită de-a lung, de-a lung pe maluri
Atrasă-n cursul apei de-a râurilor valuri,
Și-n cale-i să s-oprească, uimită, încântată
De dulcea armonie naturii deșteptată.

Atunci pe nesimțite un glas de zburător
Îi tot fura auzul șoptindu-i, plin de dor:
„Atât ești de frumoasă la chip și la făptură,
Că nopții dai lumină, și iernii dai căldură,
Și orbilor din umbră dai ochi să te admire,
Și morților grai dulce să spuie-a lor simțire.
Ah! părul tău lung, negru, ca aripa corbie,
Cu-a lui întunecime ar face nopți o mie,
Și chipul tău ce fură chiar ochii de copile
Din alba lui splendoare ar face mii de zile!
Ah! buzele-ți rotunde, cu râs înveselite,
Se par două cireșe în soare pârguite,
Și mijlocu-ți de-albină sub vâlul tău de aur

Se leagănă prin aer precum un verde laur;
Iar ochii tăi, luceferi cu tainice luciri,
Răsfrâng toată văpaia cereștilor iubiri
Ce ai aprins în inimi când te-ai ivit pe lume
Tu, zână fără seasnă, minune fără nume!”

Copila, cu uimire, îl asculta zâmbind...
Apoi, cătând în urmă-i, se depărta fugind,
Lilie zburătoare, de fluturi alungată,
Care-i formau pe frunte o salbă-naripată.

III

Visează luna-n ceruri!... sub visul cel de lună
Flori, ape, cuiburi, inimi visează împreună.
Nici o mișcare-n frunze, și nici o adiere
Nu tulbură în treacăt a nopții dulci mistere.
Albina doarme-ascunsă în macul adormit,
Bâtlanul printre nuferi stă-n labă neclintit,
Și raza argintie din stele dezlipită
Căzând, săgeată lungă, prin umbra tainuită,
Se duce de aprinde văpăi tremurătoare
În albele șiraguri de rouă lucitoare.

Dar cine-acum, ca raza, în lumea nopții zboară?
Ce umbră, cu sfială, prin arbori se strecoară
Și merge drept la malul pârăului din vale?
Oprindu-se-ngrijită ades în a sa cale,
Ea vine lângă apă, cu drag la ea privește
Și, singură-n răcoare, de baie se gătește.
O! dalbă feerie! divină încântare!...
Rochița de pe umeri alunecă, dispăre,
Și lumii se arată minunea cea mai rară,
Albind ca faptul zilei în zi de primăvară!
Toți ochii de luceferi, de păsări și de flori,
Loviți ca de lumina rozatică din zori,
S-aprind de-o scânteiere ce-n inimă pătrunde...
Dar juna-mpărăteasă în apă se ascunde.
Ferice, dezmiardată de unda răcoroasă,
Ea-noată cu-o mișcare alene, voluptoasă,
Lăsând ca să albească prin valul de cristal
Frumoasa rotunjime a sânu-i virginal.
Și iarba de pe maluri se pleacă s-o privească,
Și trestia se-ndoaie voind ca s-o oprească,

Și apa-n vălurele de aur se-ncrețește,
Și nuferii se mișcă, bătlanul se trezește,
Pădurea cântă imnuri, și luna amoroasă
Revarsă pe copilă o mantie-argintoasă.

Acum pe lângă trestii ea lunecă ușor
Și, vrând la mal să iasă, pătrunsă de-un fior,
Pe sânul ei ud încă ea părul își adună,
Se oglindește-n apă, se oglindește-n lună,
Ți umbra-i diafană cu formele-i rotunde
În lină îngânare se clatină pe unde.

IV

Cocoșu-n depărtare intonă o fanfară!
Copila cu grăbire din valuri iese-afară.
Ah! unde-i e rochița și unde-al ei noroc?...
Ea vede zburătorul cu ochii mari de foc
Ce vine și-o cuprinde cu brațele-ntr-o clipă;
Dar grabnic se aude un freasnăt de aripă,
Și dalba-mpărăteasă, din brațe-i dispărând,
Se schimbă-n rândunică și fuge-n cer zburând!

Atunci și-a ei rochiță, nălțându-se în vânt,
Topitu-s-a în ploaie de raze pe pământ,
Și pân-în faptul zilei crescut-au flori din ele,
Odoare-a primăverii: Bochifi-de-rândunele!...

Dan, căpitan de plai

de Vasile Alecsandri

Frunză verde de mălai;
Cine merge sus la rai?
Merge Dan, șoiman de plai,
C-a ucis el mulți dușmani,
Un vizir și patru hani.
Frunză verde lemn de brad,
Cine merge jos în iad?
Merg tătarii lui Murad,
C-au ucis în zi de mai
Pe Dan, căpitan de plai!
(Fragment de cântec popular)

I

Bătrânul Dan trăiește ca șoimul singuratic
În peștera de stâncă, pe-un munte păduratic,
Privind cu veselie cum soarele răsare,
Dând viață luminoasă cu-o caldă sărutare,
Privind cu jale lungă cum soarele apune...
Așa și el apus-a din zile mari și bune!
Vechi pustnic, rămas singur din timpul său afară,
Ca pe un gol de munte o stâncă solitară,
Dincolo din morminte el trist acum privește
O tainică fantasmă ce-n zare s-adâncește,
Fantasma drăgălașă a verzei tinereți
Ce fuge de răsuflul geroasei bătrâneți,
Și zice: „Timpul rece apasă-umărul meu
Și cât m-afund în zile, tot simt că e mai greu!
O! lege-a nimicii, o! lege nemiloasă!
Când, când s-a toci oare a vremii lungă coasă!”
Apoi el pleacă fruntea și cade în visare,
Iar munții, albi ca dânsul, se-nclină-n depărtare.
Ai timpilor eroici imagine augustă,
Pe când era el tânăr, lumea-i părea îngustă
Pentru bine, și largă, prea largă pentru rău!
El ar fi vrut-o bună ca bunul Dumnezeu.
Deci îi plăcea să-nfrunte cu dalba-i vitejie
Pe cei care prin lume purtau bici de urgie,
Și mult iubea când țara stiga: „La luptă, Dane!”
Să vânture ca pleava oștirile dușmane.

Atunci a lui mânie ca trăsnetul era,
În patru mari hotare tuna și fulgera,
Iar țara dormea-n pace pe timpii cei mai răi
Cât Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei.
Ades el pleca singur prin codri fioroși,
În care luceau noaptea oțeluri și ochi roși,
Și dacă murgu-i sprinten da-n lături sforăind,
Viteazul cu blândețe îl dezmierda grăind:
„N-aibi grijă, măi șoimane! eu am și duc cu mine
O vrajă rea de dușmani și bună pentru tine”.
Și murgu-și lua calea în liniște deplină
Prin codri fără drumuri și fără de lumină.
Iar vulturii carpatici cu zborul îndrăzneț
Făceau un cortegi falnic eroului drumeț.

Încrederea-nfloarește în inimile mari!

II

Bătrânul Dan ascultă grăind doi vechi stejari
Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte
Ș-având ca o coroană un secol pe-a lor frunte.
„O! frate, zice unul, un vânt în miez de noapte
Adusu-mi-a din vale lung vaiet, triste șoapte!...
E sabie în țară! au năvălit tătarii!
Ș-acum în bălți de sânge își joacă armăsarii!”
„Așa! răspunde altul, colo în depărtare
Zărit-am astă-noapte pe cer lumină mare!
Ard satele române! ard holdele-n câmpii!
Ard codrii!... Sub robie cad fete și copii.
Și-n fumul ce se nalță cu larme zgomotoase
Zbor suflete gonite din trupuri sângeroase!”
Bătrânul Dan aude, suspină și nu crede!
Dar iată că pe ceruri din patru părți el vede
Trecând un stol de vulturi urmați de uli gramadă,
Atrași în orizonturi de-a morții rece pradă.

Un fulger se aprinde în ochii lui pe loc.
„La luptă, Dane! țara-i în jar, țara-i în foc!”
Bătrânul Dan desprinde un paloș vechi din cui,
Și paloșul lucește voios în mâna lui.
Bătrânul Dan pe sânul-i apasă a lui mână
Și simte că tot bate o inimă română.
El zice cu mândrie, nălțând privirea-n sus:

'Pe inimă și paloș rugina nu s-a pus.
O! Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai
Pân' ce-oi strivi toți lupii, toți șerpii de pe plai!
Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greu,
Când inima-nceta-va să bată-n pieptul meu,
Ș-atunci inima numai de-a bate să încete
Când voi culca sub tărnă a dușmanilor cete!"
Apoi el strânge chinga pe zdravenele-i șale,
Își face-o cruce, pleacă și se coboară-n vale.

III

În scurtele răstimpuri când soarele declină
Și noaptea-și pune stema feerică, stelină,
E un moment de pace în care, neoprit,
Se pierde doru-n umbra amurgului mâhnit.
Atunci zărește ochiul minunile din basme,
Acele legioane de tainice fantasme
Care-ntre zi și noapte apar în loc oprite
Cu mantii lungi și albe de-a lungul învelite.
Așa apare-n șesuri mărețul om de munte,
Călcând cu pași gigantici pe urme mai mărunte!
Nu știu de el copacii tineri, crescuți pe maluri,
Dar râul îl cunoaște și scade-a sale valuri,
Să treacă înainte viteazul Dan la luptă.
Și astfel tot el pasă pe cale ne-nteruptă
Pân' ce sosește-n seară la casa lui Ursan.

Om aspru care doarme culcat pe-un buzdugan,
Ursan, pletos ca zimbrul, cu pieptul gros și lat,
Cu bratul de bărbat, cu pumnul apăsător,
E scurt la grai, năprasnic, la chip întunecos.
El e de peste Milcov pribeag misterios.
Toți care știu de dânsul spun multe, dar șoptind,
Și cale de o zare îl ocolesc grăbind,
Deși-i place să crească sirepe herghelii,
Răzlete pe întinsul câmpiilor pustii.
Pe vremea lui, sub ochii lui Ștefan, domn cel mare,
Intrând în dușmani singur ca vieru-n stuhul tare,
A prins pe hanul Mârza din fugă cu arcanul;
Iar Ștefan, de la dânsul în schimb luând pe hanul,
I-a zis: „Ursane frate! să-ți faci ochirea roată,
Și cât îi vedea zare, a ta să fie toată!"*
De-atunci el stă de pază în mijlocul câmpiei

Și nime nu s-atinge de zmeii hergheliei.

Drumețul intră, zice: „Bine-am găsit, Ursane!...”
Un aspru glas răspunde: „Bine-ai venit, moș Dane!
Ce vânt te-aduse-aice?”
„Vânt rău și de jelire!
Ne calc' păgânii, frate, și țara-i la pieire!”
Ursan tresare, geme, s-aprinde-n gândul său.
Dan zice: „De pe munte venit-am să te ieu,
Să mergem”.
„Dar! să mergem!” adaugă Ursan
Și mult cu drag privește grozavu-i buzdugan.
Apoi un corn apucă și buciumă în vânt.

IV

Deodată se aude un tropot pe pământ,
Un tropot de copite, potop rotopitor!

Ursan cu al său oaspe în fund, spre soare, cată,
Și văd sub cerul luciu, în zarea-nflăcărată,
Zburând o herghelie de armăsari zmeioși,
Cu coamele în vânturi, cu ochii scânteioși,
Și-nfiorând câmpia de-o aspră nechezare.
Un voinicel în floare, pe-un alb fugar călare,
Îi mână c-un harapnic ce-n urma lor pocnește
Și ca un șarpe negru prin aer se-nvârtește.
Ursan le-aține calea și caii stau în loc.
Apoi către voinicul ce poartă busuioc
El zice: „Fulgo! prinde-mi pe murgul cel țintat,
Moș Dan și eu la Nistru ne ducem pe luptat!”
„Dar eu, întreabă Fulga, eu să nu-mi cerc puterea?”
„Tu să rămâi aice ca să-mi păzești averea.”

Frumos odor e Fulga! și naltă-i e făptura!
Sub genele-i umbroase doi ochi lucesc ca mura,
Și părul său de aur în creți lungi se lasă
Ca pe strujanul verde un caier de mătase.
El are glas puternic în gură rumeoară
Și mers cu legănare de gingașă fecioară.
Oricine-l vede-n soare cu pelita lui albă,
Purtând la brâu un paloș și pe grumaji o salbă,
Se-ntreabă: ce să fie, fecior de zmeu, ori fată?
Iar când pe sub altița cămășii înfîrată

Zărește la lumină doi crini ieșiți în undă,
Doi pui în neastâmpăr de lebădă rotundă,
Răpit de dor, el cade pe gânduri câte-un an!...

Voinicul e viteaza copilă-a lui Ursan.
Ea intră-n herghelie cu pasul îndrăzneț
Și merge drept la murgul sălbatic și răzleț,
Zicând lui Dan ce-n treacăt îi dă povătuiele:
„Moș Dane! tu cu-a tale și eu cu ale mele!”
Sirepul o zărește, ridică narea-n vânt,
Încruntă ochiul, bate copita de pământ,
Zburlește coama, saltă, în lături se izbește;
Dar Fulga zvârle lațul, de gât îl arcănește
Și repede ca gândul, s-aruncă ușurel,
Îi pune mâna-n coamă și-ncalecă pe el.
Gemând, el sare-n aer pe patru-a lui picioare,
Azvârle, se frământă, se spumegă-n sudoare
Și-n zbor plecând deodată, nebun de groază, murgul
S-afundă-n largul spațiu și spintecă amurgul...
Dar când steluța lunii apare viu la lume,
Copila se întoarce cu murgul alb de spume
Și zice: „Iată calul! El știe-acum de frâu
Ca paloșul de mijloc și mijlocul de brâu.”
Ursan cu drag răspunde: „Aibi parte de noroc!”
Apoi cu Dan bătrânul, arzând de mare foc,
Încalecă și-n umbră dispar ca într-un nor...
Iar Fulga-i urmărește cu sufletul în dor.

V

E noaptea înstelată, e caldă, liniștită!
Se pare că din ceruri pe lumea adormită
Plutește-o lină, dulce, divină îndurare,
Dar ea nu poate stinge avântul de turbare
Ce duce călăreții pe-ntinderea pustie,
Precum doi spectri gemeni mânați de-o vijelie.
Ei zbor tăcuți sub ochii stelutelor trezite
În orizontul negru ce-i soarbe și-i înghite.
S-afund mereu în taina nopții; dar gândul lor
De mult e cu tătarii în luptă de omor.
Oțintă de lumină prin umbră viu înoată.
Ea crește, se înaltă pe zare ca o roată
Și umple de văpaie cereștile abisuri.
Păduri, movile, râuri apar căzute-n visuri,

Dar leul de la munte și vierul de pe vale
Nu văd prin vis de sânge decât Moldova-n jale.
„E roșie luna!” zice din doi cel mai bătrân.
„E luna însetată de sânge de păgân!”
Răspunde cel mai aspru... Și puii lor de zmei
Se duc trăgând doi spectri de umbră după ei.
Se duc vârtej ca gândul plecat în pribegie,
Se duc pân' ce-a lor umbră întinsă pe câmpie
Le trece înaintea și pân' ce se lovesc
În ochi cu faptul zilei... Atunce se opresc.

Și iată-i pe o culme nocturnii călători,
Lucind sub cerul palid în mantie de zori!
Ei lasă jos pe coastă să pască armăsarii
Și stau privind în vale cum fac pârjol tătarilor.
Cinci sate ard în flăcări pe câmp, și fumul lor
Se-ntinde ca o apă, plutește ca un nor
De-a lung pe șesul umed, și zboară sus în aer,
Ducând cu el un vuiet de larmă și de vaier.
Prin fum se zăresc umbre fuginde, rătăcite,
Copii mărunți, și mame, și fete despletite,
Și cai scăpați în fugă, și câini, și boi în turme,
Goniți de tătarimea ce calcă pe-a lor urme.
Ici, colo, se văd cete în luptă încleștate,
Mișcări de brațe goale în aer ridicate,
Luciri de arme crunte pătate roș cu sânge
Pe care-o rază vie din soare se răsfrânge.
Apoi din vreme-n vreme o ceață luptătoare
Se-mprăștie cu grabă, lăsând cadavre-n soare!
Iar lângă Nistru, multa urdie tătarească
Năprasnic se ucide cu gloata românească.

Dan zice: „Măi Ursane! acolo e de noi!
Acolo râde moartea în crâncenul război.
Acolo să dăm proașcă, sub ochiul cel de sus,
Tu dinspre faptul zilei, și eu dinspre apus,
Și cale să deschidem prin aprigul dușman...
La lucru-acum, fârtate! la lucru, măi Ursan!”
„Amin și Doamne-ajută!” Ursan voios răspunde,
Și-n gloată fiecare ca viforul pătrunde.

Ursan năval' s-aruncă în neagra tătarime,
Croind o pârte largă prin deasa ei mulțime.
Sub mână-i buzduganul, unealtă de pieire,
Ca un balaur face în juru-i o rotire,
Un cerc de moarte-n care amar de cine-i prins
Sărmanu-nchide ochii și soarele-i s-a stins!

În lături, înainte, în urmă-i totul moare!
Zbor creierii din tidve sub ghioaga zdrobitoare,
Și-n urmă, și-mprejuru-i, și-n lături semănate
Zac sute de cadavre cu capete sfărmate.
Și astfel ne-mpăcatul Ursan mereu lucrează,
Și spre apus prin sânge mereu înaintează.
Ca dânsul, Dan bătrânul, erou întinerit,
Tot vine după paloș spre mândrul răsărit.
El intră și se-ndeașă în gloata tremurândă
Ca junghiul cel de moarte în inima plăpândă,
Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie
Tot cade-n dreapta, -n stânga și taie-n carne vie...
Fug toți și pier din cale-i!... El strigă: „Steie față
Cui place vitejia, cui s-a urât de viață!”
Dar nime nu-ndrăznește la glasu-i să apară,
Căci el se-naintează precum un stâlp de pară,
Și cine-l vede falnic, aprins, cu fruntea sus,
Îi pare că alt soare se-nalță din apus.
Și astfel ambii oaspeți ai morții ne-mpăcate
Cosesc la vieți în floare pe straturi sângerate
Ș-ajung ei față-n față prin apriga furtună,
Și armele lor ude cruciș le împreună.
„Noroc pe, Ursane!”
„Și pe, tot noroc!”
Dar n-a sfârșit cuvântul Ursan și cade-n loc,
Străpuns de o săgeată ce-i intră-n piept adânc.
El scapă buzduganul, se pleacă pe oblânc
Și greu se prăbușește c-un geamăt de pe cal.

Tătarii ca zăvozii pe dânsul dau năval'!
„În lături, litfe!” strigă la ei viteazul Dan,
Punându-se de pază la capul lui Ursan.
Cu calu-n mâna stângă, cu pala-n mâna dreaptă,
Amenințând cu ochii tătarii, mi-i așteaptă
Precum așteaptă zimbrul de lupi înconjurat
Să-i zvârle cu-a lui coarne pe câmpul spăimântat.

Dar nici gândesc păgânii să deie piept cu el,
Căci paloșu-i năprasnic e vultur de oțel.
Retrași în jur deoparte, nemernici, sperieți,
Ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeți,
Și Dan, lovit în coaste, șoptește cu oftare:
„Ursane, pentru tine de-acum nu e scăpare!”
Zicând, el cade-aproape, se sprijină-ntr-o mână
Și paloșul lui ține în loc ceața păgână.

O! Dane căpitane! puterile-ți slăbesc
Și norii pe deasupra-ți trecând se învârtesc.
Tu mori! și tătarimea s-apropie de tine!

Dar iată din pustiuri un alb vârtej că vine
Și trece prin urdie ca printr-un lan de grâu.
E un voinic călare pe-un cal ce n-are frâu,
Voinic, în brâu cu paloș și pe grumaz cu salbă.
E Fulga, ce apare ca o fantasmă albă
Și grabnic pe-al ei tată răpește din grămadă,
Apoi cu el dispare ca șoimul cu-a sa pradă.

„Alah!” răcnesc tătarii cătând cu groază-n urmă...
Dar ce văd ei deodată, căci glasul lor se curmă?
Ei văd curgând pe dealuri arcașii din Orhei
Ce vin cu-o falcă-n ceruri, aprinși ca niște zmei!
Un lung fior de spaimă pătrunde într-o clipă
Prin deasa tătarime ce-i gata de risipă,
Și toți pe loc la fugă plec iute, se duc orbi,
Cum pleacă din câmpie un nor întins de corbi.
Amar e de răzlețul ce-n urma lor rămâne!
Și cade, mic sau mare, pe mâinile române!
În față cu românul nu-i milă, nu-i iertare,
Nici chiar în sân de mamă nu poate-avea scăpare.
O știu de mult tătarii, o știu de la bătrâni
Și fug, nevrând s-asculte de șefi, de-ai lor stăpâni
Tot omul vede moartea ș-aleargă-nspăimântat.
Cel viu uită și lasă pe mortul ne-ngropat
Și fără-ntoarcere capul se duce-orice păgân,
Că-n umbra fiecărui s-avântă un român!

Iar hanu-și smulge barba, își rupe șalul verde
Privind urdia-ntreagă în clipă cum se pierde.
Sub ochii lui în lacrimi, pe câmpul cel de lupte
Apar grămezi de leșuri, grămezi de arme rupte,

De cai uciși, de care, de corturi risipite,
Și tuiurile oastei de oaste părăsite!

O! pas cumplit al soartei! Tot ce-i era de fală,
Cai, steaguri, cete mândre, strălucitoare arme,
Clădiri de visuri nalte, magie triumfală,
A fost de-ajuns o clipă ca totul să se darme!

VII

Ghirai a trecut Nistrul înot pe calul său,
Luând pe Dan rănitul ca pradă și trofeu.
El merge de se-nchide în cortu-i, umilit,
Precum un lup din codri ce-a fost de câini gonit.
Trei zile, trei nopți hanul nu gustă-n suflet pace.
Întins ca un cadavru jos pe covor el zace,
Dar când revine, palid, din lunga-i desperare,
În ochii lui trec fulgeri de crudă răzbunare.
El strigă să-i aducă sub cort pe Dan bătrânul.

Deși cuprins de lanțuri, măreț intră românul!
„Ghiaur! zice tătarul cu inima haină,
Ce simte firul ierbii când coasa e vecină?”
„Ea pleacă fruntea-n pace, răspunde căpitanul,
Căci are să renască mai fragedă la anul!”

Ghirai cade pe gânduri, lăsându-și capu-n piept,
Și, îmblânzindu-și glasul: „O! Dan, om înțelept!
Te știu de mult pe tine, cunosc al tău renume
Din graiul plin de lacrimi orfanilor din lume.
Pe mulți tătari cuprins-ai de-ai morții reci fiori!
Acum îți veni rândul și ție ca să mori.
Privește! lângă ușă călăul te pândește
Cu ștreangul și cu pala ce-n mână-i zângănește.
Un semn, și capu-ți zboară la câini și la vulturi,
Și suiletu-ți se pierde în lumea de ghiauri.
Dar însă îmi fac milă de ani și de-a ta minte,
Gândind la bătrânețea ce-apasă-al meu părinte,
Și vreau, cu daruri multe, pe tine-a te ierta
De vrei tu să te lepezi acum de legea ta!”

Creștinul Dan, bătrânul cu suflet luminos,
Înălță-a lui statură și zice maiestos:
„Ceahlăul sub furtună nu scade mușuroi!

Eu, Dan, sub vântul soartei să scad păgân nu voi.
Deci, nu-mi convine viața mișelnic câștigată,
Nici pata fărdelegii în fruntea mea săpată.
Rușinea-i o rugină pe-o armă de viteaz,
Un vierme ce mănâncă albeața din obraz.
Cui place să roșească, roșească... eu nu vreau
Nici pată pe-a mea armă, nici pe obrazul meu.
Alb am trăit un secol pe plaiul strămoșesc
Și vreau cu fața albă senin să mă sfârșesc,
Ca după-o viață lungă, ferită de rușine,
Mormântul meu să fie curat și alb ca mine!
Așa m-a deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie!
La trai fără mustrare și fără prihănie.
Nu-mi trebuie-a ta milă, nu vreau a tale daruri.
Tu îmi întinzi o cupă mult plină de amaruri,
Departa ea de mine!... mai drept e ca să mor!...
Iar dacă ai tu cuget și-ți pasă de-al meu dor,
Ghirai, mă lasă, lasă în ora morții grele
Să mai sărut o dată pământul țării mele!”

Uimit, Ghirai se scoală, cu mâna lui desface
Unealta de robie sub care leul zace,
Cumplitul lanț ce-l leagă cu strânse noduri sute,
Și zice grabnic: „Tată, ia calul meu și du-te!”

Bătrânul Dan ferice se duce, Nistrul trece,
Și-n aerul Moldovei se umilă pieptu-i rece,
Și inima lui crește, și ochii-i plini de jale
Cu drag privesc prin lacrimi podoaba țării sale.
Sărmanu-ngenunchează pe iarba ce străluce,
Își pleacă fruntea albă, smerit își face cruce
Și pentru totdeauna sărută ca pe-o moaște
Pământul ce tresare și care-l recunoaște...
Apoi el se întoarce la hanul, intră-n cort,
Suspină, șovăiește și, palid, cade mort!

Iar hanul, lung privindu-l, rostește cu durere:
„O! Dan viteaz, ferice ca tine care piere,
Având o viață verde în timpul tinereții
Și albă ca zăpada în iarna bătrâneții!...”